

дів, фабрик, наукових інститутів, вищих навчальних закладів, державних установ – разом з працівниками й членами їхніх родин. Відтак 325 тисяч киян вирушило на схід – у глибокий тил. 11 липня передові частини 6-ї армії вермахту вийшли на підступи до Києва. Почалася героїко-трагічна оборона столиці України. Але це вже інша тема...

ПРИМІТКИ

- 1 Жуков Г.К. Спогади і роздуми. – К., 1985. – С. 250.
- 2 Там само. – С. 251.
- 3 Литвин Г.А. Я был воздушным стрелком. – Ставрополь, 1990. – С. 55.
- 4 Хазанов Д., Котлобовский А. Битва над Киевом // Авиация и время. – 2001. – № 6. – С. 19.
- 5 Нині – Військовий лицей ім. І. Богуня.
- 6 Очевидно помилка: напевно, йдеться про ТЕЦ-3 біля залізничного вокзалу Київ-1 – пасажирський та КРЕС на Рибальському півострові – основні тодішні електростанції Києва.
- 7 Хазанов Д., Котлобовский А. Зазнач. праця. – С. 18. (ТБ-7 – чотиримоторні важкі бомбардувальники „Петляков” Пе-8.)
- 8 Дубина К. В годы тяжелых испытаний. – К., 1962. – С. 6.
- 9 Дробина С. Чорна неділя сорок першого // Прапор комунізму. – 1985. – 6 лип. – С. 2.
- 10 Малаков Д. Оті два роки... У Києві при німцях. – К., 2002. – С. 36, 38.
- 11 Известия. – 1941. – 24 черв. – С.1.
- 12 Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939 – 1945 рр.). – К., 1999. – С. 56.

- 13 Нині – залізнична станція Київ-Волинський.
- 14 Худяков Ф.Ф. Прожитое и пережитое. – К., 2005. – С. 198.
- 15 Война Германии против Советского Союза. 1941–1945. – Берлин, 1992. – С. 59. (Публікація М.В. Ковалю.)
- 16 Тепер – м. Нижній Новгород.
- 17 Нині поруч того місця – міст Метро.
- 18 Панов Д.П. Русские на снегу: Судьба человека на фоне исторической метели. – Львів, 2003. – С. 459, 460.
- 19 Маються на увазі винищувачі „Полікарпов” И-153 „Чайка”.
- 20 Панов Д.П. Русские на снегу. – С. 466.
- 21 Справочник для приезжающих в Киев и расписание движения пассажирских поездов. – К., 1937. – С.142.
- 22 Тепер – м. Самара.
- 23 Ймовірно, позичений, за умовами військового часу, тут-таки, на Трухановому острові, де до 1943 р. було велике робітничє селище.
- 24 Каличенко П.С. Воспоминания о первых месяцах войны (1941 г.) // Велика Вітчизняна війна: Маловідомі сторінки історії, імена, події. – Київ; Хмельницький, 2004. – С. 260, 261.
- 25 Тепер – Хрещатий парк і Міський сад.
- 26 Военные самолеты СССР. – Москва, 1940.
- 27 Краткий русско-немецкий военный разговорник для бойца и младшего командира. – Москва, 1941. – С. 103 – 105.
- 28 Самолеты Германии. – Москва, 1941.
- 29 Панов Д.П. Русские на снегу. – С. 507 – 510.
- 30 Київ у дні нацистської навали: За документами радянських спецслужб. – Київ; Львів, 2003. – С. 13, 14.

Віктор КАРПОВ

РЕПАТРИАЦІЯ ЯПОНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ РАДЯНСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ З ТЕРИТОРІЇ ПІВНІЧНОЇ КОРЕЇ

План дій японської армії в разі війни з СРСР полягав у тому, щоб вести стримувальні бої на заздалегідь підготовлених оборонних рубежах. Ще в 1944 р. силами армії й цивільного населення почалося посилене створення глибоко ешелонованої оборони. Особлива увага приділялася першій позиції, що розташовувалася одразу за прикордонними укріпленнями. Під час наступу радянських військ звідси планувалося завдати по них потужних флангових ударів. Проти військ 1-го Далекосхідного фронту такий удар передбачався з району Бамятунь на Муданьцзянському напрямку. Готувався також контрудар 5–6 дивізіями з рубежу Мукден – Ляоян по угрупованню Забайкальського фронту. Ці контрудари мали знесилити супротивника, а при потребі забезпечити виведення головних сил Квантунської армії. Останнім рубежем, на який могли відходити японські війська, повинен був стати північний кордон Кореї. При цьому ставилося завдання будь-що втримати цю країну.

„Ми знали, що наших сил замало, аби протистояти Радянському

Союзові в Маньчжурії. Проте ми мали сили, щоб утримати район Кореї принаймні протягом двох-трьох років. Японське командування змушене було зібрати великі сили на території метрополії для відбиття гаданого вторгнення англо-американських військ. Після перемоги над Англією й Америкою, у яку ми вірили, ми думали, що можна буде, використавши Корейський плацдарм, розпочати наступ проти Червоної армії й повернути всю Маньчжурію”, – розкривав план дій японської армії генерал Мацумура Томокацу вже після війни, перебуваючи в радянському полоні¹.

Усього війська 1-го Далекосхідного фронту, станом на 29 листопада 1945 р., взяли в полон 296 750 осіб. Приймати полонених на всіх фронтах в основному закінчили до 10 вересня, хоча останніх японських військовиків, чий прізвища відомі, узяли в полон війська 25-ї армії 1-го Далекосхідного фронту між 15 і 20 вересня. Це були два контр-адмірала – Огаса Токуїті й Тхорі Югоро. Надалі кількість полонених збільшувалося, але їхні прізвища в до-

несеннях не зазначали. На грудень 1945 р. налічувалося 641 253 військовополонених².

Майор Самохін, офіцер з обліку окремих робочих батальйонів (ОРБ), у своєму робочому зошиті наводить відомості, що на 25 грудня 1945 р. на території Маньчжурії і Кореї перебувало 90 050 полонених. 46 275 з них не підлягали вивезенню на територію СРСР через хвороби й непридатність до фізичної праці, 3545 були неяпонської національності. За його відомостями, фізично працювати могли 43 775 осіб. У таборах 25-ї армії (Комусін, Канко, Хадзіго), що дислокувалася в Північній Кореї, на 1 травня 1946 р. налічувалося 26 947 військовополонених³.

Характер відносин у перші дні капітуляції дає підстави твердити, що в розроблених планах війни питання про військовополонених розв'язувалося звичайним порядком, масове вивезення й використання їх як робочої сили в СРСР не передбачалося. Табори військовополонених створювали в місцях роззброювання японських військ за розпорядженнями командувачів фронтів. Для їхньої охорони й конвоювання виділяли потрібну кількість військ. Харчували військовополонених відповідно до чинних у японській армії на території Маньчжурії норм, коштом місцевих ресурсів.

Узяті в полон японські частини й з'єднання мали, згідно з наказом, прямувати на збірні пункти військовополонених зі своїми обозами, кухнями й медичним персоналом, щоб на місцях можна було організувати їхній побут. Утримувати й обслуговувати полонених передбачалося під суворим контролем і охороною військового командування й військ НКВС СРСР.

Озброєння, яке здавали японські частини й окремі солдати та офіцери, збирали на спеціальних військових збірних пунктах зброї. Місце перебування збірних пунктів військовополонених визначали командувачі армій, але тільки на території Маньчжурії.

Проте в штабах не було ясного уявлення про те, що далі робити з військовополоненими. На питання Макартура, головнокомандувача союзних військ на Далекому Сході, якому не підпорядковувалася Червона армія, командувач 25-ї армії генерал Чистяков нічого не міг відповісти. Він знав, що за розпорядженням командувача 34-го американського корпусу, який стояв проти його армії в Кореї, усіх японських солдатів після роззброєння відправляли до Японії – щодня по 4 000 осіб, а частину полонених, якщо їхні родини жили тут, у Кореї, відпускали додому⁴. Він, командувач армії, знав і все це бачив, про що

й доповідав у Москву. Однак Макартурові він нічого не міг відповісти – Москва мовчала.

Втім рішення Радянський Союз урешті прийняв. Ухвалена Державним комітетом оборони СРСР постановою „Про прийняття, розміщення й трудове використання 500 000 військовополонених японської армії” від 28 серпня 1945 р. № 9898сс пропонувала армії в особі військових рад фронтів разом з представниками Головного управління в справах військовополонених та інтернованих (ГУПВІ) НКВС СРСР дібрати „до 500 000 військовополонених японської армії з-поміж фізично придатних для роботи в умовах Далекого Сходу й Сибіру”⁵.

Питання про японських військовополонених мали вирішувати на основі міжнародного права союзники, учасники коаліції, що розгромила Японію. Але Сталін волів вирішити його односторонньо. Традиції поводження з військовополоненими, завдання економічної відбудови СРСР і зміна взаємин між колишніми союзниками диктували таке розв'язання питання.

У цілому армія запланувала відправити на територію СРСР 531 000 людей. Військовополонені, які перебували в Північній Кореї, залишалися там і їх використовували на роботах. Загалом на 15 лютого 1946 р. війська 1-го й 2-го Далеко-

східних і Забайкальського фронтів вивезли в тилові табори НКВС СРСР 539 335 осіб. Ще 82 097 перебували в таборах для військовополонених на території Маньчжурії, Ляодунському півострові й у Північній Кореї⁶.

Перша зимівля полонених у таборах на території СРСР була дуже важкою. 20 відсотків їх – вийшли з лав. Рівень смертності становив приблизно 7 відсотків, а кількість ослаблених і хворих серед тих, що лишилися живі, досягла майже 14 відсотків. Найбільших втрат зазнали табори, розташовані в Читинській, Іркутській і Кемеровській областях, Приморському, Хабаровському й Красноярському краях, а також Бурят-Монгольській АРСР.

Такий стан не міг не стурбувати радянський уряд. Обговоривши ситуацію в таборах, Рада Міністрів СРСР 13 квітня 1946 р. ухвалила постанову № 828–338сс, у якій визначила низку заходів до виправлення її⁷. Зокрема йшлося про нормалізацію становища в таборах, ліквідацію тих розташованих у Сибіру й на Далекому Сході таборів і табірних відділень, де не забезпечувались належні умови розміщення, утримання, побутового влаштування й трудового використання японських військовополонених, і переміщення з них 50 000 осіб до Середньої Азії.

Постанова також передбачала вивезення в Північну Корею з таборів і спеціальних шпиталів МВС СРСР 20 000 хворих, інвалідів і тривало непрацездатних військовополонених японців. На виконання цієї постанови директивою Міністра внутрішніх справ СРСР і начальника тилу ЗС СРСР № шт – 1990 від 25 квітня 1946 р. командувачеві Приморського військового округу й начальникові управління МВС по Приморському краю було наказано організувати вивезення в Північну Корею 20 000 непрацездатних військовополонених японців і натомість завезення звідти в СРСР 22 000 фізично здорових.

Згідно з цією директивою, прибулих з СРСР непрацездатних військовополонених мали розміщувати у вивільнюваних приміщеннях колишніх таборів військовополонених у Північній Кореї й забезпечувати їх з місцевих ресурсів за нормою, встановленою для військовополонених.

За донесенням заступника командувача військ Приморського військового округу, в Північну Корею було завезено 28 277 непрацездатних військовополонених японців і одночасно вивезено в СРСР 22 000 фізично здорових військовополонених⁸.

Штатних таборів для утримання хворих військовополонених при 25-й армії не створили. Тому було

запропоновано всіх інвалідів і невилковних військовополонених японців відправити з Північної Кореї до Японії. Решту військовополонених японців, у міру відновлення їхньої працездатності, вивозити до СРСР для робіт у військових округах і таборах МВС.

Вимоги уряду, керівництва МВС СРСР справили свій вплив, посприявши, зокрема, поліпшенню утримання полонених, забезпеченню зваженішого ставлення до них під час трудового використання. Ужиті заходи дали змогу провести другу зимівлю полонених без таких трагічних наслідків, як першої зими.

Водночас тодішня ситуація спонукала СРСР ухвалити рішення щодо репатріації військовополонених. Цього наполегливо вимагали США. Таке рішення диктувалося й політичними мотивами. Крім проблеми відносин зі США, актуальною стала потреба зближення СРСР з Японією й укладення з нею мирного договору.

Виходячи з цього, радянський уряд 4 жовтня 1946 р. прийняв постанову № 2235–921 „Про репатріацію з СРСР японських військовополонених та інтернованих цивільних осіб”⁹. Проведення репатріації покладалося на Уповноваженого Ради Міністрів СРСР у справах репатріації, а не на органи МВС СРСР.

Свою передісторію мало й питання репатріації з районів Північної Кореї, а також Ляодунського півострова. Ще в березні 1946 р. до радянського посла в Китаї Петрова звернувся генерал Дж.-К. Маршалл з проханням допустити в порт Дальній американську репатріаційну місію в складі 20 осіб, щоб організувати репатріацію японців з району Мукден – Дальній. У травні того ж року вже послові США в Москві В.Смітові довелося звертатися безпосередньо до Міністра закордонних справ СРСР В. Молотова з тим самим проханням. З огляду на те, що американці можуть використати такі відвідини цього району з розвідувальною метою, заступник міністра А. Лозовський 27 червня 1946 р. відповів В. Смітові відмовою. Водночас радянська сторона заявила американцям, що радянська військова влада бази Порт-Артур бере на себе відповідальність за доставку репатріантів у порт Дальній, санітарну обробку й посадку їх на судна. Своєю чергою штабові генерала Д. Макарура А. Лозовський запропонував узяти відповідальність за доправлення репатріантів на суднах, які перебувають у його розпорядженні, з порту Дальній до Японії¹⁰.

Треба завважити, що, крім американців, свою зацікавленість у якнайшвидшій репатріації японців з цього району виявляло й радянське

військове командування. Так, маршал К. Мерецков не раз порушував перед центром питання про репатріацію, наголошуючи на потребі виселити звідти японців якомога швидше¹¹.

Однак історичне рішення радянського уряду від 4 жовтня 1946 р. про репатріацію військовополонених, інтернованих і японської цивільної людності з Радянського Союзу безпосередньо не стосувалося населення й полонених, що перебували поза територією СРСР. Непорозуміння було усунуто через два місяці – 13 грудня 1946 р. радянський уряд ухвалив постанову № 2690–1109с „Про репатріацію цивільних осіб і військовополонених японців з території Північної Кореї й Ляодунського півострова”, у якій зобов’язав Управління репатріації провести репатріацію японських військовополонених і цивільного населення із зазначених територій¹². Відповідно в цих районах було сформовано відділи в справах репатріації при штабах 25-ї і 39-ї армій Приморського військового округу.

З початком репатріації радянська сторона, на свій подив, відзначила, що має справу не з американцями, як це передбачалося, а з японцями. Капітани й команди перших і всіх наступних кораблів, які прибували по репатріантів, були виключно япон-

ськими. Американських представників на жодному судні не було. Таке становище радянська сторона вважала ненормальним і органи репатріації запропонували американцям надалі передавати японців-репатріантів представникам американського командування. Проте воно, хоч і було заінтересоване в якнайшвидшій репатріації японців на батьківщину, гадало, що ця справа більше стосується Радянського Союзу, ніж США.

Тривалі переговори стосовно угоди з американцями про репатріацію японських військовополонених і цивільних осіб змусили органи репатріації запропонувати Міністерству закордонних справ СРСР утриматися від проведення репатріації з радянської території до підписання такої угоди. Одночасно у зв'язку з важкою продовольчою ситуацією в районі військово-морської бази в Порт-Артурі репатріацію японців з усього Ляодунського півострова пропонувалося не припиняти, а прийняти план маршала К. Мерецкова й репатріювати по 50 тисяч осіб щомісяця¹³.

19 грудня 1946 р. в Токіо генерал К. Дерев'янка й представник головнокомандувача союзних держав у Японії генерал П.-Дж. Міллер підписали угоду щодо репатріації японських військовополонених і цивільних осіб з території СРСР і з тери-

торій, що перебувають під його контролем, до Японії. Відповідно до угоди, з території СРСР і контрольованих ним районів репатріації підлягали японські військовополонені та японські цивільні особи. При цьому обумовлювалося, що з території СРСР японські цивільні особи репатріюватимуться на добровільних засадах. Визначалися порти, через які мало провадитися вивезення репатріантів – Находка, Маока, Гензан, Канко й Дальній (Дайрен). Обсяги репатріації встановлювалися в 50 000 осіб на місяць з усіх портів без урахування категорій репатріантів. У разі появи несподіваних обставин репатріація могла бути тимчасово припинена, застерігалася й можливість зміни порту відправлення (тут малися на увазі кліматичні умови – льодова обстановка, труднощі підвезення взимку репатріантів до портів, тобто неполітичні мотиви). Угода окреслювала розподіл обов'язків щодо забезпечення й підготовки репатріантів до відправлення, порядок приймання їх на кораблі й транспортування до Японії. Передбачалося, що всі витрати, пов'язані з репатріацією японських військовополонених і цивільних осіб з території СРСР і контрольованих ним територій, повинен покривати японський уряд¹⁴.

Репатріаційні табори було організовано відповідно до постанови

уряду й директив Генерального штабу ЗС СРСР. У Далекосхідному військовому окрузі в порту Маока містився табір № 379. Приморський військовий округ розгорнув у бухті Находка табір № 380. На території Північної Кореї розташувалися табори № 51 (порт Гензан) і № 53 (порт Конан), а в порту Дальній на Ляодунському півострові – табір № 14. Усі ці табори були транзитні, репатріанти в них надовго не затримувалися. Збірні табори було відкрито в Забайкало-Амурському військовому окрузі (№ 381) і в Східно-сибірському військовому окрузі (№ 382)¹⁵.

51-й транзитний табір репатріації інтернованих японських громадян розміщувався за 15–20 км від місця відправлення – порту Гензан. Для зв'язку табірної адміністрації з портом використовувалася польова телефонна лінія, яка, проте, діяла незадовільно, її доводилося дублювати пішими посылними. На відміну від таборів на території СРСР цей та інші табори в Північній Кореї не мали огорожі, а охорону забезпечували лише пости та патрулі¹⁶.

53-й транзитний табір у районі порту Конан мав три відділення, японський шпиталь на 650 і радянський військовий шпиталь № 2540 на 1 000 осіб. Шпитали були забезпечені паровим ogrіванням,

електрикою і водою. Табірні відділення містилися за 5–7 км від управління табору. У першому з них було вісім цегляних казарм з паровим ogrіванням, без огорожі; у другому – дві літні глинобитні казарми із земляною долівкою, опалювали приміщення залізні грубки – „буржуйки”, як їх називали в Радянському Союзі. Навколо відділення був дерев'яний двометровий паркан. Третє відділення мало чотири цегляні казарми з паровим ogrіванням, як у першому відділенні, однак на відміну від нього його оточувала огорожа з колючого дроту в один ряд колів заввишки два метри¹⁷.

Усі згадані табори було сформовано до 15 листопада 1946 р., як цього вимагала директива Генерального штабу № 261114 від 15 жовтня 1946 р., тобто за один місяць. За такого терміну годі було збудувати новий табір, та в цьому ніхто й не вбачав жодної потреби. Тому репатріаційні табори для військовополонених організували на базі наявних японських таборів для військовополонених, а репатріаційні табори для японського цивільного населення створили виходячи з місцевих можливостей¹⁸.

Відправляли репатріантів з території Північної Кореї органи репатріації Приморського військового округу. Цю роботу вели етапами. Передусім вивозили безробітних і

біженців, потім родини полонених військовиків, відтак – кваліфікованих робітників і службовців, а наостанок – військовополонених. В останню чергу вивозили військовополонених японців, що потребували лікування й відновлення здоров'я, а також робітників підприємств, які обслуговували потреби Радянської армії¹⁹.

Першу партію репатріантів з таборів № 51 і № 53 було відправлено 14 – 17 грудня 1946 р. на чотирьох кораблях – „Тоцуки Мару”, „Ейроку Мару”, „Дайозун Мару”, „Ейхо Мару”. Разом 12 673 осіб, серед них – 9 774 військовополонених. Перед відправленням усіх військовополонених перевдягли в нове японське обмундирування, провели санітарний огляд і представили їх капітанам кораблів. У момент відправлення кожен репатріант хотів вийти з лави й потиснути руку радянським офіцерам, кажучи „спасибі”. Причину цих виявів подяки пояснюють слова одного старшого ефрейтора японської армії: „Я думав, що військовополонені повинні перебувати в становищі невільників, але радянська армія ставилася не так, як я думав, – представники Червоної армії поводитися з нами добре”²⁰.

У результаті репатріації 1946 р., а це був тільки один місяць – грудень, із СРСР і контрольованих ним районів вивезли 42 989 осіб, зокрема

27 173 військовополонених²¹. Треба також відзначити, що радянська сторона за такий короткий період змогла вибудувати систему й виробити політику репатріації, яку належало здійснювати і в майбутньому.

Репатріаційна кампанія з Північної Кореї й Ляодунського півострова не була такою тривалою, як з Радянського Союзу. Щобільше, радянський уряд прагнув репатріювати японців насамперед із цих районів і водночас надовше затримати на території СРСР військовополонених, що працювали на різних підприємствах.

Уже в лютому 1947 р. репатріацію з території Північної Кореї було в основному закінчено. На той час тут залишалися тільки 3 620 військовополонених, що потерпали від дистрофії. Їх передбачалося відправити на батьківщину в березні на кораблях, які мали повернути в Корею з Японії 10 000 корейців²².

У доповіді начальника Генерального штабу ЗС СРСР маршалові О. Василевському начальник Управління репатріації відзначав, що „репатріацію японських військовополонених і цивільного населення з Ляодунського півострова й з Північної Кореї на 1 квітня 1947 р. повністю закінчено”²³. У результаті було репатрійовано 245 480 осіб – 210 621 цивільного й 34 859 військовополонених²⁴.

*Японські воєни в радянському полоні. Др. пол. 1940-х рр. Ілюстрації з видання:
Карпов В. Бранці Сталіна: Сибірське інтернування японської армії / Пер.
Рьодзі Нагасе. – Хоккайдо: Хоккайдо сімбун, 2001. – 373 с. (японською мовою)*

У це число ввійшли й репатріанти з Північної Кореї – 5 472 громадян Японії й 22 403 військовополонених (400 офіцерів, 1618 унтер-офіцерів і 20 385 солдатів)²⁵.

„Уся репатріація японського населення з Ляодунського півострова й з Північної Кореї відбулася організовано, жодних претензій з боку американців не подано. Усіх японців здано за актами й списками, які підписали капітани японських кораблів”, – доповідав начальник Управління репатріації при РМ СРСР генерал Ф.М. Голиков²⁶. У зв'язку із закінченням репатріації він просив ліквідувати відділи в справах репатріації 39-ї і 25-ї армій, а також репатріаційні табори № 14 і № 51. Табір № 53 був передислокований у порт Находка²⁷.

Відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР № 398–162с від 1 березня 1947 р., органам репатріації дозволялося залишити на добровільній основі для роботи в промисловості й обслуговування потреб радянських військ на території Північної Кореї 1 263 японських військовополонених²⁸.

Додержуючи принципу добровільності, радянське командування після 15 травня 1947 р. залишило в цих регіонах 2 286 японських фахівців, а разом з ними й 5 862 членів їхніх родин. Крім того, тут залишилися японці, переважно жінки, що працювали в китайських і корейсь-

ких приватних крамницях, ресторанах та інших закладах, а також жінки, які одружилися з корейцями і китайцями і через це не були обліковані радянською адміністрацією²⁹.

За репатріаційну кампанію 1948 р. з території Північної Кореї до Японії було відправлено 1 283 японських громадян³⁰.

Що ж до втрат японських військовополонених у Північній Кореї, то про величину їх можемо робити висновки з неповних і побічних відомостей. Так, на вересень 1946 р. тут налічувалося 31 584 військовополонені. До травня 1947 р. з них репатрійовано 22 403. Тож можна вважати, що 9 052 особи в цей період померли в таборах. Однак установити точну цифру загиблих важко, бо, скажімо, в міру відновлення працездатності хворих і знесилених японських бранців їх за рішенням військового командування Приморського військового округу знову вивозили до СРСР.

Загалом під час полону в радянських таборах загинули 92 153 японці, з них на території СРСР – 60 770 і 31 383 – на контрольованих ним територіях³¹.

На закінчення треба підкреслити, що процес репатріації японських військовополонених з території Північної Кореї залежав від загальної політики радянського уряду. Водночас він мав певні особливості. Тут

залишилися ті військовополонені, які не ввійшли в задані кількісні параметри для вивезення на територію СРСР. Їх розглядали, з одного боку, як резерв робочої сили, а з другого – як резерв виконання плану репатріації. Умови утримання японських військовополонених у Північній Кореї відрізнялося від умов у СРСР. Військовополонених залучали до робіт тільки в інтересах 25-ї армії, у промисловості вони не працювали, що передумовило першочерговість їхньої репатріації.

ПРИМІТКИ

- 1 Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації (далі – ЦАМО РФ). – Ф. 234. – Оп. 3213. – Спр. 397. – Арк. 201.
- 2 Там само. – Ф. 67. – Оп. 12011. – Спр. 48. – Арк. 24.
- 3 Російський центр зберігання документів новітньої історії (далі – РЦЗДНІ). – Ф. 644. – Оп. 1. – Спр. 422. – Арк. 136 – 146.
- 4 ЦАМО РФ. – Ф. 67. – Оп. 12028. – Спр. 31. – Арк. 311.
- 5 РЦЗДНІ. – Ф. 644. – Оп. 1. – Спр. 458. – Арк. 58.
- 6 ЦАМО РФ. – Ф. 67. – Оп. 12011. – Спр. 38. – Арк. 22; Оп. 12028. – Спр. 31. – Арк. 15 а.
- 7 Там само. – Ф. 32. – Оп. 11542. – Спр. 310. – Арк. 3.
- 8 Там само.

- 9 Державний архів Російської Федерації (далі – ДАРФ). – Ф. 9526. – Оп. 3. – Спр. 75. – Арк. 12.
- 10 Там само. – Ф. 9401с. – Оп. 1 а. – Спр. 201. – Арк. 202.
- 11 Там само. – Ф. 9526. – Оп. 3. – Спр. 75. – Арк. 33.
- 12 ЦАМО РФ. – Ф. 142. – Оп. 106775сс. – Спр. 5. – Арк. 28.
- 13 ДАРФ. – Ф. 9526. – Оп. 4. – Спр. 51. – Арк. 125.
- 14 Там само. – Арк. 434.
- 15 Там само. – Оп. 6. – Спр. 61. – Арк. 96.
- 16 ЦАМО РФ. – Ф. 142. – Оп. 106775сс. – Спр. 5. – Арк. 109.
- 17 ДАРФ. – Ф. 9526. – Оп. 5. – Спр. 54. – Арк. 7.
- 18 Там само. – Оп. 3. – Спр. 75. – Арк. 262.
- 19 Там само. – Оп. 4. – Спр. 6. – Арк. 99.
- 20 Там само.
- 21 Там само. – Арк. 99, 100.
- 22 Там само. – Спр. 51. – Арк. 125.
- 23 Там само. – Арк. 434.
- 24 Там само. – Спр. 52. – Арк. 388, 394.
- 25 Там само. – Оп. 6. – Спр. 61. – Арк. 96.
- 26 Там само.
- 27 Там само.
- 28 Там само.
- 29 Там само.
- 30 Там само. – Оп. 4. – Спр. 53. – Арк. 136.
- 31 Там само. – Спр. 52. – Арк. 309.